

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЗЛОЧИННОСТІ
імені АКАДЕМІКА В. В. СТАШИСА

Ю. В. Калініченко

**КРИМІНАЛЬНА
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВЕ
ПОВІДОМЛЕННЯ
ПРО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ**

Монографія

Харків
«Право»
2018

УДК 343.362
К17

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (постанова № 8/1 від 28 березня 2018 р.)

Рецензенти:

В. О. Глушков – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри тактико-спеціальної підготовки Академії Державної пенітенціарної служби, академік Європейської академії безпеки і конфліктології, заслужений юрист України;

Ю. В. Шинкарьов – кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

Науковий редактор

В. І. Борисов – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України

Калініченко Ю. В.

К17 Кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину : монографія / Ю. В. Калініченко. – Харків : Право, 2018. – 256 с.

ISBN 978-966-937-457-8

Монографія присвячена проблемі кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. На підставі вивчення спеціальної літератури, чинного законодавства та матеріалів судової практики розглядається генеза встановлення кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, здійснюється науково-правовий аналіз об'єкта та предмета злочину, ознак об'єктивної та суб'єктивної сторін, суб'єкта злочину. Розглядаються об'єктивні та суб'єктивні обставини, що обтяжують відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, та проблеми покарання за нього. Формулюються пропозиції щодо внесення змін та доповнень до ст. 383 КК України з метою її вдосконалення та підвищення ефективності практики її застосування.

Для науковців, викладачів вищої школи, аспірантів, студентів юридичних закладів вищої освіти та факультетів, працівників судових і правоохоронних органів, а також широкого загалу читачів.

УДК 343.362

ISBN 978-966-937-457-8

© Калініченко Ю. В., 2018
© Видавництво «Право», 2018

ПЕРЕДМОВА

Подальший курс України на формування дійсно правової, демократичної, соціальної європейської держави вимагає приділення належної уваги розробці комплексу ефективних заходів із запобігання злочинності, в тому числі злочинам, що вчиняються у сфері правосуддя, одним з яких є завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. Незважаючи на те, що проблема так званих завідомо неправдивих доносів, здавалося б, лежить здебільшого у площині моральності, не можна применшувати суспільну небезпечність таких посягань, а отже, й необхідність кримінально-правової протидії їм. Дійсно, вчиняючи подібні діяння, особа насамперед виявляє вади формування морально-психологічної сфери особистості, адже в основі такої поведінки, як правило, лежать корисливі чи інші низькі спонукання. До того ж у такий спосіб заявник демонструє зневажливе ставлення до основ побудови громадянського суспільства, заснованого на взаємній довірі між людьми, а нерідко – й до таких важливих соціальних цінностей, як людська честь та гідність (у разі якщо йдеться про завідомо неправдиве обвинувачення іншої особи у вчиненні злочину). Проте не менш вагомими є й правові наслідки подібного роду посягань, серед яких насамперед відволікання органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, від виконання ними функцій щодо розкриття дійсно вчинених злочинів (у тому числі тяжких та особливо тяжких), їх повного й об'єктивного розслідування та розгляду. А це, у свою чергу, підриває суспільний спокій, віру населення у здатність забезпечення органами правосуддя дієвого захисту прав, свобод і законних інтересів людини, суспільства і держави, а отже, створює атмосферу недовіри до них, особливо якщо з якихось причин ці органи не спрацювали належним чином, що призвело до необґрунтованого засудження невинних осіб чи, навпаки, незасудження винуватих за такими неправдивими повідомленнями про вчинення злочину. Цілком закономірно, що за таких умов ставляться під загрозу порушення принципів законності та справедливості, а серед широкого громадського загалу укорінюється впевненість у тому, що сплачені ними як податки кошти нерационально використовуються на боротьбу з неіснуючими злочинами. Вбачається, що за наведених обставин навряд чи сьогодні слід ставити під сумнів суспільну небезпечність такого діяння, як завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, та необхідність боротьби з ним саме заходами кримінально-правового характеру, тим більше що

протягом останніх років цей злочин стабільно посідає шосте місце серед усіх злочинів проти правосуддя.

Отже, враховуючи важливість для функціонування правової системи держави суспільних відносин, на які посягає злочин, передбачений ст. 383 КК, достатню поширеність випадків завідомо неправдивих повідомлень про вчинення злочинів та виходячи з того, що після прийняття КК України 2001 р. належної уваги дослідженню питання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину у вітчизняній науці кримінального права не приділялося, а практичне застосування ст. 383 КК викликає чимало труднощів, що пов'язані з недосконалістю кримінально-правових положень та відсутністю одноманітності у тлумаченні окремих ознак цього злочину, монографія, підготовлена Ю. В. Калініченко на основі її кандидатської дисертації, є актуальною як для науки кримінального права, так і для подальшого вдосконалення чинного законодавства та практики його застосування, адже у ній висвітлено не лише теоретичні, а й практичні проблеми кримінальної відповідальності та покарання за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину. У роботі розглянуто стан наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, наведено історію встановлення кримінальної відповідальності за це діяння. Велику увагу приділено аналізу елементів складу злочину, передбаченого ст. 383 КК України (об'єкту, об'єктивній стороні, суб'єктивній стороні та суб'єкту), розглянуто обставини, що обтяжують відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, а також проблеми, пов'язані з покаранням за цей злочин. На підставі дослідження сформульовано пропозиції щодо внесення змін до ст. 383 КК України з метою вдосконалення її тексту та висловлено рекомендації щодо підвищення ефективності застосування норми закону про кримінальну відповідальність, що викладена в цій статті.

Чимало питань, які підіймаються у роботі, вирізняються складністю та ще не мають свого однозначного розв'язання ані на теоретичному, ані на правозастосовному рівнях. Звісно, що окремі проблеми, яких торкається автор монографії, викликають жваві дискусії у наукових колах. І це цілком зрозуміло, адже диспозиція норми ст. 383 КК виписана більш ніж лаконічно, що створює велике поле для роздумів, пов'язаних із сприйняттям інформації, яка потребує або буквального, або розширювального тлумачення тексту закону. Так, не припиняються суперечки серед науковців із приводу того, чи доцільно зберігати кримінальну відповідальність за завідомо

неправдиве повідомлення про вчинення злочину невеликої тяжкості і чи не доречніше було б перевести у майбутньому це діяння у розряд кримінальних проступків; чи повинні охоплюватися складом злочину, передбаченого ст. 383 КК, так звані анонімні доноси; чи доцільною є кваліфікація за сукупністю злочинів, передбачених статтями 383 та 384 КК, у випадках, коли особа продовжує надавати неправдиві показання на допитах вже як свідок чи потерпілий на підтвердження раніше зробленого нею неправдивого повідомлення, тощо. Достатньо складним і не вирішеним до сьогодні залишається питання відповідальності за самообмову, адже, дійсно, в непоодиноких випадках можна констатувати малозначність діяння, коли самообмова робиться з метою просто ввести в оману органи досудового розслідування, прокуратури та суду. Проте нерідко у такий спосіб особа за винагороду бере на себе провину за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів іншими особами, що суттєво підвищує суспільну небезпечність такої самообмови. Крім того, достатньо актуальним наразі є питання щодо передбачення в законі спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, зокрема, формулювання його підстав та умов.

Під час підготовки монографії Ю. В. Калініченко опрацювала достатньо потужну нормативну та літературну базу, що дозволило їй віднайти обґрунтовані відповіді на більшість проблемних питань із порушеної тематики. У роботі викладено чимало власних наукових здобутків молодого вченого, які відбивають наукову новизну проведеного дослідження, та рекомендацій, спрямованих на вдосконалення норми, передбаченої ст. 383 КК, та практики її застосування. Так, цікавим є підхід автора до визначення форм діяння у складі досліджуваного злочину, а саме «чистої» дії (коли має місце повідомлення повністю неправдивої інформації), та дії, яка супроводжується окремими елементами бездіяльності (якщо повідомляється частково неправдива інформація). Викликає інтерес із точки зору наукової новизни й окреслене в монографії питання посереднього виконання, за якого завідомо неправдиве повідомлення робиться не одразу до належного адресата, а передається службовій особі, яка за своєю посадою повинна передати отриману інформацію до правоохоронних органів, та обґрунтування автором доцільності кваліфікації таких випадків, як замах на аналізований злочин. Наукову новизну також становлять: авторське бачення набору спеціальних ознак предмета досліджуваного злочину (неправдивість, конкретність та фіксованість); наведені автором аргументи на користь доцільності подальшої диференціації кримінальної відповідаль-

ності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину шляхом розширення переліку закріплених у ст. 383 КК обставин, що обтяжують відповідальність за цей злочин, та ін. Заслугує на схвалення й звернення автора до проблеми помилки та її відмежування від повідомлення завідомо неправдивої інформації про злочин. Не можна не відзначити й практичну спрямованість проведеного Ю. В. Калініченко дослідження, адже монографія містить чимало рекомендацій щодо практичного застосування ст. 383 КК, зокрема, щодо відмежування від суміжних злочинів, кваліфікації випадків, коли завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину робиться особою, що набула певного процесуального статусу, наприклад, підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), який використовує його як спосіб захисту від обвинувачення, або ж свідка чи потерпілого у кримінальному провадженні тощо. Позитивним моментом роботи є й те, що автор ширше поглянула на означену проблему, приділивши увагу й таким складовим кримінально-правової характеристики злочину, як особа злочинця, мотив та мета завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину.

Загалом, оцінюючи роботу Ю. В. Калініченко над монографією, треба зазначити, що вона працювала над зазначеною темою дослідження починаючи з 2009 року, будучи при цьому практичним працівником, професійний досвід якого став їй у пригоді під час наукової праці, адже чимало викладених у роботі висновків, які неоднозначно сприймаються науковою спільнотою, ґрунтуються саме на результатах узагальнення матеріалів судової практики.

На цій підставі можна вважати, що підготовлена Ю. В. Калініченко монографія становитиме інтерес не лише для правознавців, а й для широкого громадського загалу. Праця може бути корисною, наприклад, у процесі підготовки фахівців у галузі права, студентів, у науковій діяльності здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук, під час подальшого вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та практики його застосування. Сподіваюся, робота отримає належну оцінку з боку спеціалістів і широкого кола читачів.

В. І. Борисов,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

ВСТУП

Однією з важливих умов становлення України як демократичної, правової держави є належна організація діяльності органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, без якої неможливий дієвий захист прав та законних інтересів людини, суспільства та держави. Маючи своїм завданням своєчасне реагування та прийняття законних і обґрунтованих рішень за кожним повідомленням про вчинення злочину, ці органи повинні забезпечувати притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності та не допускати необґрунтованого засудження невинних осіб. Вочевидь, виконання цього завдання значно ускладнюється, коли людські, матеріальні та інші ресурси цих органів витрачаються на розслідування кримінальних проваджень, розпочатих за завідомо неправдивими повідомленнями про вчинення злочинів. Крім того, це завдає шкоди й інтересам окремих громадян, які вимушені витратити час на дачу показань, участь у слідчих діях, не кажучи вже про ті випадки, коли це призводить до обвинувачення особи в учиненні тих злочинів, яких вона насправді не вчиняла, обрання щодо неї запобіжного заходу та настання інших негативних наслідків. До того ж у суспільстві створюється атмосфера тотальної недовіри до правоохоронних та судових органів, підривається віра населення у принципи законності та справедливості тощо. За таких умов актуальною стає необхідність дотримання принципу процесуальної економії, своєчасності та швидкості розслідування злочинів, а отже, й залучення комплексу різноманітних заходів, спрямованих на протидію діянням, що призводять до відволікання сил і засобів органів правосуддя від виконання ними функцій щодо розкриття злочинів, їх повного й об'єктивного розслідування та розгляду, в тому числі й кримінально-правових.

Слід відзначити, що завідомо неправдиві повідомлення про вчинення злочинів є достатньо поширеним явищем, причому переважають випадки, коли заявник у такий спосіб намагається використати можливості органів досудового розслідування, прокуратури та суду з корисливих чи інших низьких спонукань, зокрема, для звільнення від обов'язку відшкодування шкоди, отримання страхових виплат, приховування вчиненого злочину, іншого правопорушення чи аморального поступку тощо. Так, за даними Генеральної прокуратури України, протягом останніх п'яти років питома вага зареєстрованих за ознаками ст. 383 КК злочинів у загальній структурі злочинів проти правосуддя залишалася відносно стабільною (від 4,5%

до 7,1%), у зв'язку з чим цей злочин традиційно посідає шосте місце серед усіх злочинів проти правосуддя після невиконання судового рішення (ст. 382 КК), ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі (ст. 389 КК), порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК), незаконних дій щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації (ст. 388 КК), та введення в оману суду або іншого уповноваженого органу (ст. 384 КК). При цьому, як свідчить слідча та судова практика, практичне застосування ст. 383 КК викликає чимало труднощів, що пов'язано насамперед із недосконалістю кримінально-правових приписів, відсутністю одноманітності у тлумаченні окремих ознак цього злочину тощо.

У науці кримінального права питання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину в різні періоди розроблялися такими вченими, як М. І. Бажанов, І. С. Власов, І. М. Тяжкова, А. А. Закатов, Л. В. Лобанова, Ш. С. Рашковська, М. Х. Хабібুলлін та ін., праці яких хоча й ґрунтувалися на раніше чинному КК 1960 р., але послужили теоретичною базою для подальших досліджень у даному напрямі. Значний внесок у розробку аналізованого злочину зробили зарубіжні вчені, серед яких О. В. Брілліантов, Р. М. Косевич, І. В. Дворянськов, Н. І. Дегтярьова, Л. В. Іногамова-Хегай, Є. В. Медведєв, Є. С. Петрик, С. В. Смолін, І. А. Фаргієв, С. М. Юдушкін та ін. Що стосується сучасного стану досліджуваної проблеми в українській науці кримінального права, то після прийняття КК України 2001 р. їй належної уваги не приділялося. Незважаючи на актуальність питання кримінальної відповідальності за завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, вона ще не була предметом самостійного наукового дослідження, в тому числі на дисертаційному та монографічному рівнях. Окремі її аспекти досить стисло викладені в навчальній літературі та науково-практичних коментарях до ст. 383 КК, а також у деяких монографічних виданнях, присвячених або загальній характеристиці злочинів проти правосуддя, або окремим із цих злочинів, зокрема, у наукових працях В. І. Борисова, А. С. Беніцького, В. І. Тютюгіна, Ю. В. Александрова, А. Г. Мартіросяна, С. С. Мірошниченка, Л. М. Палюх, М. В. Шепітька та ін. Разом із тим до сьогодні недостатньо вивченими чи взагалі не розробленими залишаються важливі з точки зору теорії кримінального права та правозастосовної практики питання, що стосуються, зокрема, об'єкта та предмета завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, наукового аналізу об'єктивної та суб'єктивної сторін указанного злочину, суб'єкта злочину, в тому числі пи-

тань обмови та самообмови, випадків повідомлення завідомо неправдивої інформації про злочин особою після набуття нею процесуального статусу підозрюваного (обвинуваченого, підсудного), потерпілого чи свідка, що має важливе значення для правильної кваліфікації вчиненого діяння та відмежування його від суміжних злочинів. Недослідженими дотепер є й обставини, що обтяжують відповідальність за цей злочин, а також питання покарання та звільнення від нього. Викладене зумовлює необхідність поглибленого осмислення багатьох теоретичних положень з урахуванням історичного досвіду та сучасних тенденцій розвитку науки кримінального права з метою подальшого вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування.

У монографії поставлено за мету здійснити комплексний науково-правовий аналіз ознак складу завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину (ст. 383 КК) та покарання за його вчинення, а також розробити науково обґрунтовані пропозиції і рекомендації щодо вдосконалення кримінального законодавства та практики його застосування. Окрема увага у роботі присвячена дослідженню стану наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину та історії розвитку законодавства України про кримінальну відповідальність за цей злочин. Визначено родовий та видовий об'єкти завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину, досліджено безпосередній об'єкт цього злочину та розкрито його структуру й механізм спричинення йому шкоди. Ґрунтовному аналізу піддано предмет злочину, передбаченого ст. 383 КК, за результатами якого запропоновано його визначення та систему загальних і спеціальних його ознак. У роботі здійснено поглиблене дослідження ознак об'єктивної сторони завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину та з'ясовано їх зміст. У роботі також надано кримінально-правову характеристику суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 383 КК, а саме: проаналізовано суб'єктивну сторону завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину (зокрема, встановлено її ознаки, визначено зміст інтелектуального та вольового моментів вини, вивчено мотиви та мету вчинення цього злочину), а також розкрито ознаки суб'єкта цього злочину, що дозволило сформулювати рекомендації щодо кваліфікації випадків, коли суб'єкт цього злочину набув відповідного процесуального статусу. Предметом розгляду в цій науковій праці стали також обставини, що обтяжують відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, за результатами якого автор запропонував та обґрунтував

доцільність розширення їх переліку. Окремий розділ монографії присвячений аналізу проблемних питань покарання за злочин, передбачений ст. 383 КК, та звільнення від нього. На підставі проведеного дослідження обґрунтовано й сформульовано пропозиції щодо вдосконалення норми ст. 383 КК та практики її застосування.

При обґрунтуванні теоретичних висновків і практичних пропозицій використано матеріали 240 вироків за ст. 383 КК, розглянутих судами України в період з 2009 по 2014 р., офіційні статистичні відомості МВС України, Генеральної прокуратури України та Державної судової адміністрації України, а також матеріали судової практики Верховного Суду України.

Автор висловлює щире вдячність за цінні зауваження й поради під час підготовки монографії науковому керівнику та вчителю – доктору юридичних наук, професору, академіку НАПрН України, заслуженому юристу України, директору Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України Борисову Вячеславу Івановичу, а також шановним рецензентам – доктору юридичних наук, професору, заслуженому юристу України Глушкову Валерію Олександровичу та кандидату юридичних наук, доценту Шинкарьову Юрію Вікторовичу.

РОЗДІЛ 1

ГЕНЕЗА ВСТАНОВЛЕННЯ

КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ЗА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВЕ

ПОВІДОМЛЕННЯ

ПРО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

1.1. Стан наукової розробки проблеми кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину

Однією з умов становлення й розвитку України як демократичної європейської держави є необхідність розробки та подальшого вдосконалення правових засад боротьби зі злочинністю. У цьому процесі велике значення має забезпечення належної поваги до закону, законних прав людини, органів, що здійснюють ті чи інші дії для підтримання режиму законності та правопорядку¹.

Крайнім заходом у забезпеченні дотримання переліченого вище виступає можливість притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Проте результативність вживання до особи заходів кримінально-правового впливу залежить від багатьох чинників, у тому числі від якості положень закону про кримінальну відповідальність. Тому має рацію дослідниця проблем кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди Л. М. Демидова, яка справедливо наголошує, що «ідея дослідження проблем кримінально-

¹ Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуйська та ін.; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. С. 313.

правової відповідальності... потребує обґрунтування й доведення доцільності та необхідності такого наукового пізнання»¹.

Останнім часом така пізнавальна матриця стала обов'язковою вимогою до всіх дослідницьких робіт, принаймні у галузі юридичних дисциплін. І це має під собою вагомні підстави, адже, за висловом відомого криміналіста минулого М. С. Таганцева, визначити правильність того чи іншого юридичного інституту на сучасному етапі можна тільки дослідивши його історичну долю, тобто ті приводи, внаслідок яких з'явилося дане утворення, і ті видозміни, яких воно зазнало у своєму історичному розвитку².

Аналізуючи питання кримінальної відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину, перед нами так само постало завдання дослідити генезу формування ставлення суспільства до подібних випадків та відповідної реакції держави у вигляді законодавчого закріплення положення про кримінальну відповідальність за цей вид злочинного діяння. Розв'язання цього завдання, на наш погляд, передбачає аналіз накопиченого на сьогодні знання, яким визначається ступінь розробленості проблеми, за такими позиціями: а) наявність понятійного апарату, яким позначаються об'єктивні та суб'єктивні ознаки завідомо неправдивого повідомлення про вчинення злочину; б) урахування теоретичних напрацювань як вітчизняної, так і зарубіжної науки у цій сфері, а так само виокремлення певних особливостей етапів законодавчого забезпечення боротьби із неправдивим повідомленням про вчинення злочину як негативним соціальним явищем; в) необхідність звернення до інших дисциплін для пізнання категорій, що мають міждисциплінарний характер і за допомогою яких розкривається сутність цього злочину; г) констатація проблемних аспектів кваліфікації діянь, пов'язаних із неправдивим повідомленням про вчинення злочину, що надає поштовху подальшим науковим пошукам та удосконаленню чинних законодавчих

¹ Демидова Л. М. Проблеми кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди в Україні (майнова шкода як злочинний наслідок): теорія, закон, практика: монографія. Харків: Право, 2013. С. 17.

² Таганцев Н. С. Русское уголовное право: лекции. Часть общая. 2-е изд. пересм. и доп. Санкт-Петербург: Гос. Тип., 1902. Т. 1. С. 336.

норм; д) забезпечення відповідного ступеня обґрунтованості теоретичних висновків, зроблених на підставі емпіричних узагальнень практики застосування ст. 383 КК¹.

Що стосується наявності понятійного апарату для позначення об'єктивних та суб'єктивних ознак неправдивого повідомлення про вчинення злочину, зазначимо, що визначальними категоріями, які у комплексі надають уявлення про характер та сутність діяння, є: «повідомлення», «завідомість», «неправдивість» та «злочин»². Але насамперед звернемо увагу на співвідношення понять «неправдиве повідомлення» та «донос», адже саме останній термін тривалий час знаходився у вжитку у вітчизняному правовому просторі, доктринальній думці й буденній свідомості. Сучасні тлумачні словники трактують зміст доносу в широкому та вузькому значеннях. Прикладом широкого розуміння цього терміна є, зокрема, таке: донос – це «відомості, які подає хтось таємно для звинувачення кого-небудь у чомусь»³. Що стосується вузького підходу до визначення доносу, то його прикладом може бути його розуміння як таємного повідомлення представнику влади, керівнику, що містить звинувачення кого-небудь у чому-небудь⁴.

¹ У чомусь подібний підхід щодо алгоритму аналізу стану розробленості наукової проблеми представлений останнім часом, зокрема, у кримінологічній науці В. В. Голіною та М. О. Маршубою під час вивчення ними особи неповнолітнього корисливо-насилницького злочинця (див.: Голина В. В., Маршуба М. О. Криминологическая характеристика несовершеннолетнего корыстно-насилственного преступника в Украине: монография. Харьков: Право, 2014. С. 14–34).

² Тут ми свідомо опускаємо проблему співвідношення таких визначень, як «поняття», «категорія», «термін», оскільки у контексті цього дослідження ми лише ілюструємо деякі пізнавальні можливості логічних операцій, пов'язаних з умінням установлювати чіткий зміст вживаних понять та трактувати останні (окремо і в комплексі) у дослідницькій площині, що завдана тематикою роботи.

³ Тлумачний словник-мінімум української мови: бл. 7500 слів. 3-тє вид., допов. і перероб. / укл. Л. О. Ващенко, О. М. Єфімов. Київ: Довіра, 2001. С. 105.

⁴ Див.: Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. 2-е изд., стереотип. Москва: Рус. яз., 2001. Т. 1: А-О. С. 410; Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. С. 238; Тлумачний словник сучасної української мови: бл. 50000 сл. / уклад. І. М. Забіяка. Київ: Арії, 2007. С. 119.